

ארגון יד לבנים
סניף ירושלים

עיריית
ירושלים

סרן מאיר חפץ ז"ל

בן מרים ושמעיה

נולד בלטביה

ביום כ"ו בטבת תר"ף 17.1.1920

התגורר בתל אביב

שרת בחיל רגלים

נפל בעת שירותו

ביום י"ב באב תש"ח 17.8.1948

נקבר בנחלת יצחק

חלקה: 61 שורה: 10 קבר: 20

בן 28 בנופלו

קורות חיים

בן מרים ושמעיה, נולד ביום כ"ו בטבת תר"ף (17.1.1920) בריגה, בירת לטביה וקנה את ראשית חינוכו הלאומי בגימנסיה העברית בריגה. בבית הוריו המשכילים ספג גם מרוח התרבות הרוסית והמערבית. בבואו לתל-אביב עם משפחתו בשנת 1931 הוסיף ללמוד ולהתחנך להגשמה ציונית. עד שנת 1937 למד בגימנסיה "נורדיה" ואחר-כך שהה יותר משנה בהכשרה של תנועת "המחנות העולים" בגבעת ברנר. מבעד לענוותנותו קרנה נפש של איש-מעלה, כעדותם של אלה שהתרשמו ממנו במגעם איתו, הן בהכשרה והן בעבודתו ב-3 שנים שלאחריה כמזכיר אגודת העיתונאים בתל-אביב ואחר-כך כפקיד בבית-מסחר הספרים "יסוד". ל"הגנה" הצטרף בשנת 1936 ובשנת 1940 נשא בגאון את עונשו על השתתפותו בהפגנה נגד "חוק-הקרקעות" הבריטי. רגש החובה להגן על הארץ ולהשתתף במלחמת-הנקם באויב הנאצי הניעו להתגייס ל"באפס" (הגדודים העבריים בצבא הבריטי) בראשית 1942, וכחבר ועד הגדוד השני שחנה בצפון אפריקה השתתף במאבק על הזכות להנפת הדגל העברי בגדודם. אחר-כך שירת בבריגדה היהודית והשתתף בקרבות בצפון-איטליה.

ארגון יד לבנים
סניף ירושלים

עיריית
ירושלים

אחרי הניצחון שירת כמתורגמן לרוסית במפקדה בריטית בכירה באוסטריה ואחר-כך במשרד החיפושים של ועדת-הפיקוח הבריטית בגרמניה. כן טיפל בענייני הצלת אחים באירופה וניהל בגרמניה משרד של "המרכז לגולה".

אחרי שחרורו למד באוניברסיטה העברית היסטוריה כללית ועברית, מדעי החברה, כלכלה של המזרח התיכון וסטטיסטיקה. מאיר עזר בעריכה ובתרגום והשתתף בהכנת שני כרכים של כתבי ז'בוטינסקי להדפסה.

עם פרוץ מלחמת-העצמאות התגייס להגנה על ירושלים. במלחמת-העולם סירב להיות קצין, אך במלחמת היהודים על עצמאותם הסכים לכך ונשלח לבית-ספר לקצינים. בשובו משם נתמנה סמ"פ ואחר-כך מ"פ בגדוד "בית חורון". הוא דאג לאנשיו וידע לחנכם ולהנהיגם. בהיר דעת ויפה-נפש, מפקד מוכשר ומסור להפליא, ששמר תמיד - גם בחיי הצבא - על האדם שבו ובאחרים. נפל ביום י"ב באב תש"ח (17.8.1948) בהתקפה על אזור ארמון הנציב. מאיר הובא למנוחת-עולמים בבית-הקברות הצבאי בנחלת יצחק. אחרי נופלו הועלה לדרגת סגן.

משפחתו תרמה לזכרו מלגה לתלמיד מצטיין באוניברסיטה העברית באחד המקצועות שלמד.

א

תל-אביב, 21.4.1936

אברהם!

לכתוב לך פרטים על הנעשה חוץ ממה שכתוב בעתונות, כפי בקשתך — לדאבוני איני יכול; פשוט מפני שהמקור היחיד שממנו אנו שואבים ידיעות נכונות — הם העתונים. אמנם תל-אביב כולה מוצפת שמועות וכל הולך-בטל וחמוס-מוח מצא לחובתו לבדות מלבו בדיות ככל אשר יוכל, אבל, כמובן, השמועות הללו רובן ככולן כוזבות. יכול אני רק לספר לך את אשר ראו עיני ומקצת מאשר שמעו אזני — את אשר נדמה כקרוב לאמת. יודע אתה כי האוירה היתה טעונה חשמל זה חדשים אחדים. רצח חזן העלה כאן את המתח בהרבה ובעיקר ליתו — על פרטיה קראת בעתונים. אין ספק כי קריאתם של צעירים סלוניקאים, „על יפו“ בשעת הלוויה הועברה ליפו ונוצלה עלידי חוגים ידועים.

מצד אחד הידיעה על רצח שני הערבים הדאיגה מאד את הציבור ומכל צד נשמעה המשאלה שמורגש היה בה הרבה מאד ספק: „מי יתן והענין ייגמר בשלום“. הבחינה הראתה כי אחוז האספסוף בתוך הישוב גדול. והמעשים הוכיחו. בשעה שהציבור ברובו הגדול התיחס בשלילה גמורה לרצח ודאג למה שיארע, מצא האספסוף לנכון להתנפל על מצחצחי הנעלים והעגלונים הערבים ולהלקותם. כאן נגדשה הסאה, הקרקע הוכשרה ולמחרתים הערבים לא נשאר אלא לתת את האות.

בשבת הגיע המתח לשיא. בכל אשר היית פונה הורגשה האוירה המחושמלת. על מה שקרה ביפו בבוקר יום הראשון קראת בעתון. אחרי זה מתחילים כל מיני „ברנשים“ להפיץ שמועות שוא המסעירות את הרוחות וגורמות לבלבולים רבים. התגובה מצד „האספסוף“, כמוגדר למעלה, היתה כמובן — התנפלות על ערבים. וכך נמשך הדבר זה שלושה ימים. כמה ערבים נרצחו תוך רגעים — במצב של חוסר-ישע; כמה חנויות ערביות נחרבו והוצתו — — — מצב-הרוח ביום השני — מצב-הרוח של ימי-פרעות. בגבולות העיר חוגים חיילים סקוטים. המשטרה כולה חמושה ברובים, אקדחים וקובעיי-פלדה. כמדומה לי שזו הפעם הראשונה מימי תרפ"ט שהמשטרה העברית כולה מזוינת, אפילו השוטרים המכוונים את התנועה. העיריה גייסה כמה מאות סדרנים השומרים על הסדר בעיר ובעיקר בשכונות שבגבולות. המוני פליטים נמצאים בבתי-כנסת ובצריפים מיוחדים אשר הוקמו עלידי העיריה בצפון. חלק מהפליטים — קרבנות מהומה אשר הקימו היהודים עצמם עלידי שמועות ומעשים בלתי-אחראיים. למשל — הצתת בית ערבי, שתושביו יהודים, במנשיה. האש סיכנה, כמובן, גם בתים יהודים בשכונות, ודבר זה הכריח את התושבים לעזוב את דיירותיהם (הבתים רובם ככולם מעץ). הציבור מלא התמרמרות על הממשלה שאינה אווזת באמצעים הדרושים. דומה כאילו תפקידה תפקיד של סקונדנט בדרך-קרב: להשגיח שהדרך-קרב לא יחרוג מגבולות ידועים; אחד היריבים רשאי להרוג את רעהו, אבל בנימוס, לפי כללים...

דומה כאילו היום שקט. האם זו היא דממה שלאחר הסערה או שלפניה? נראה. בינתיים מבטיחים לנו עתוני הערבים בחוצפה

רבה סערה חדשה — מרה שבעתים. היחדלו האנגלים להיות אנגלים וייהפכו לבני-אדם? בכך תלוי מה יעשו הערבים.

העיריה מוציאה הודעות פעמיים ביום, גם כרוזים הקוראים למשמעת ואחריות ואפילו הקומיסריון של ההסתדרות הציונית החדשה קורא לאחריות ושלום פנימי.

המצב חמור מאד. מזכיר הוא את תרפ"ט. ההבדל שבין המאורעות אז הוא בשנים: בטוב — כי המאורעות מתרכזים בגבולות תל-אביב; והרע — הדרך החדשה שבה נקטו הערבים: רציחות מן המארב — — —

ב

ירושלים, בית-הכרם, 14.8.1937

אברהם!

קשה לראות את השנים הקרובות באורן של השנים שעברו. ההוי שלנו כאן הוא דינמי מאד ונדמה לי כי עומד כאן להתחולל שינוי בהוי ובבעיות השונות ואולי יעבירם לשטחים אחרים. אולי תצחק לאילויות שלי, אבל לי נדמה כי הן קרובות למציאות. בתנאים אלה אין לדעת מה יהיה בעוד שנה ואין לקבוע כי מה שנעשה השנה הכרחי שיחזור בעוד שנה. אם תבין אותי, מה טוב. ואם לא — אשתדל להסביר לך כשניפגש.

ג

גבעת-ברנר, 13.6.1938

אברהם!

מכתב זה, בחלקו, היה בדעתי לכתוב לך לפני שבועים, בהיותי בתל-אביב. אבל הרצון הזה לכתוב נבע מתוך מצב-רוח כל-כך מְרוּכָא, עד כי בשמעני כי מתכוונן אתה לטייל, ויתרתי על הכתיבה. לא היה ברצוני להעביר אליך מצב-רוח זה; טיול אם עושים אותו — הרי עליו לעבור מתוך מצב-רוח טוב, עד כמה שאפשר.

— — — ואודה, אולי תצחק על כך, — את הרושם המדכא ביותר עשתה עלי הודעה אחת ברדיו, רושם שהוא אולי אגואיסטי עד כדי בושה. ובכל-זאת: ממשלת בריטניה מוציאה מדי יום ביומו 1,000,000 ל"ש על זיון. כמה זמן יכול להימשך כך המצב — מצב אשר בין מלחמה לשלום? חדשים, שלושה, לא יותר. ובפרוץ המלחמה, מה הם הסיכויים הכלכליים הנשקפים? — — —

כרגע לא ברור לי מה אעשה בשנה הבאה. כעת יש לי ספקות ביחס לקיבוץ בתורת מסגרת, וחוסר-ודאות גמור כי החיים בקיבוץ הם הדרך, ודאות אשר בלעדיה, לדעתי, לא ייתכן לחיות במסגרת חיים זו. אבל כל הנאמר אינו מורה עדיין על דרכי בעתיד; ייתכן כי עד סוף השנה אתגבר על הספקות ואשנה את דעתי. מכל-מקום אפשר לראות אותי כחבר ההולך עם החברה באשר תלך.

זאת היא בערך הנוסחה כלפי חוץ. הייתי אומר כי יכולה היא לשמש — בשינויים שונים אבל לא מכריעים בתכנם — לרוב חברי-הכשרתנו — — —

אבל בינינו יהאנא ברור: איני רואה כל אסון וכל בגידה וכו' וכו' באחת מהדרכים האלה ואוכל תמיד להסביר הסבר אמיתי וכן למה הלכתי בדרך זו או אחרת, כי בדרך אשר היתה נראית בעיני אסון וכו' לא הייתי הולך ולא אלך.

אבל כפי שאני רואה את הדברים היום, איני רואה שמץ של אפשרות שאני אמשיך את דרכי בשנה הבאה בקיבוץ. אני אומר „בשנה הבאה“, כי נדמה לי כי אם אלך בדרך אשר אלך אינני רואה מסגרת-חיים שתהא מקובלת עלי יותר מהקיבוץ מכל הבחינות — בחינת נוחיות נפשית, בחינת חובה, בחינת-איני בחברה, וכו' וכו'. אמנם הזמן משנה הרבה. מי יודע מה תהיה דעתי כעבור זמן. מכל-מקום — לקראת השנה הבאה אינני מוכן לעשות את הצעד הזה — להיכנס לדרך זו — הוה אומר, להמשיך בה, כי אם לעזבה כעבור זמן, לא יהיה לאן — לאן לפנות!

אני מרגיש צורך אמיתי גם מפני כמה סיבות-לואי לחיות בשנה הבאה מחוץ למסגרת-חיים קיבוצית — תהיה באשר תהיה ותהיה אשר תהיה, אם טובה ואם רעה, חביבה עלי או שנואה. כרגע איני מאמין כי אצא בשנה הבאה לקיבוץ, ולו גם יתעורר אבא בוקר אחד וצ'ק על סך 200 אלף לא"י בידו, לא תהיה בידי העובדה — עובדת עשרו של אבא וביטוסו הכלכלי — לשנות את דעתי ביחס לדבר זה.

— — — אפשר לא לחשוב אם השאלה היא תל-אביב או ירושלים, רחובות או עפולה, עין-חרוד או תל-יוסף; אך המרחק בין הצעד לתל-אביב לצעד לשדות-ים הוא כה ניכר, עד כי יש ויש לחשוב על כך. למרות הכל, לדרגה כזאת של ריקנות טרם הגעתי — שאלך בדרך אשר אלך מחוץ בחינת הרגשת-רגע או פשוט „סתם כך“. אשר לוועידת המפלגה: לא אכתוב עליה במכתב זה. המכתב ארוך בלאו הכי, והחיות ניטשטשו. ואלו שנשמרו — מוטב לשמרן עוד זמן-מה עד לפגישה הקרובה.

גם על כינוסנו בנען לא אכתוב לך אלא במכתב הבא; אם לא תספיק לקבל אינפורמציה עליו ממקור אחר. מה חדש בגבעת-ברנר? דומני כי אין.

לגדר הצבאית נסעו חמישה חברים, ומכתביהם מלאים נהי ובכי: נמצאים הם בקדש.

חוזר שלום לדורשים אותו לי.
כתוב מיד.

ד

אדר א' תש"ג
חנ"מה היה לה לאותה הודעה, מודפסת במכונה וחתומה עליידי מפקדה האנגלי של הפלוגה — הודעה על יער אשר יינטע עליידי חיילי הגדוד השני; יער מיערות הקרן הקיימת לישראל. חשתי במשב עצמאות-מה, עבריות-מה...

שער לשביל אשר משני עבריו יישתלו השתילים („שביל החייל“ ייקרא מעתה, כהצעתו של מושל מחוז-ירושלים), העץ, היער — סמל הם לאדם החי וניזון מאדמתו; לא זה הנרצה, לא זה הרוצה. בראש השער רשמו מארגני החגיגה את מיטב חזונו של הנביא, אותו נביא אשר כה היטיב לעורר למלחמה באויב המתנכל לעיר ולעמה, כיסופים ליום ההוא, עם כלות הרשע: „וכתתו חרבותם לאתים וחניתותיהם למזמרות“...

היו שם קצינים לרוב, מספר קצינות, „פני ירושלים“, כמה עשרות חיילים; אולם „חתני-החגיגה“ האמיתיים היו המצלמות —

מצלמות רבות, נשואות בידי אנשים צעירים ובני גיל-העמידה, מצלמות גדולות וקטנות: להסרטה, „לייקות“, „קודקים“, ושאר מינים אשר שמותיהם לא אדע. לפניהן היו האנשים כופפים עצמם ומזדקפים, מתישבים וקמים, פונים לכאן ולכאן.

שתל הקולונל לסטר, שתל מושל מחוז-ירושלים, שתלו קצינים ואורחים, שתלו החיילים, בהם בני-כפר בקיאים בעבודת-השתילה, בהם בני-יער אשר לא ידעו מה דרך ינהגו בהם, בטוריה הגדולה ובשתיל הקטן.

נסתיים טקס-הנטיעה. ירדנו, מקפצים ויורדים לקרית-ענבים. בחדר-האוכל המרווח של הקבוצה ערוכים היו שולחנות לכבודנו בטוב טעם. החלה הסעודה; סעודה כ„יד המלך“ (ואף יותר ממידתה אשר אנו מכירים). שמנת וגבינה, חלב וביצים, פירות וירקות וכל טוב; ונוסף על כל אלה — ברכות ונאומים.

פתח מר גרנובסקי, חבר נשיאות הקרן הקיימת לישראל; בירך מושל מחוז-ירושלים; השמיעו דבריהם המפקח על חיל-הרגלים בארץ, הקפטן-האדיוטנט של הבטליון שלנו ועוד ועוד.

וראוי להביא קטע מדבריו של יושב-ראש הוועד הארצי למען החייל — ד"ר סולובייצ'יק: „התנדבתם על-מנת להגן על הארץ ולשתף עצמכם במאמץ המלחמה; ועתה מבקשים אתם להתנדב יותר-להילחם מלחמת-תנופה באויב, להסתער על שומרי הגיטאות ולמגרם...“

בתשואות סוערות הביעו החיילים כי את דברם הוא מבטא. כמחז דיבר באי-כוחה של הנהלת הסוכנות; אל אנשי השלטונות דיבר ובלשונם; הוא הזכיר להם את הזכות שקופחה, זכות למקום בין צבאות הלוחמים בגדול אויבנו, זכות להילחם כעם.

הטקס הזה נסתיים. שבנו בדרך הארוכה והמיגעית, איש למחנהו-ולאיש איש מאתנו עץ, שנטע בשם חבריו, ביער-החייל.

ה

23.8.1943

יקירי!

באחת הגלויות מבקש אבא להרבות פרטים על-אודות חיי. מה אכתוב? — גם כאן זורח ושוקע גלגל-שמש אדום, עולה מתוך ההרים ויורד הימה, גם כאן משכימים קום עם תרועת-ההשכמה (אברהם יסביר לכם את מלואו טעמו של המושג reveille והיינו משתרכים בין תרועה לתרועה. גם כאן יוצאים עם ערב להמשיך בתפקידים, אותם מילאנו בארץ, וממשיכים לצפות למשהו אחר אשר אנחנו ממנו והלאה! אולם כאן גם הארץ מאתנו והלאה ואתה ציפיה אשר הזכרתי — עזה ונמרצת יותר.

על הספרים אשר אתם עומדים לשלוח לי ועל העתונים אשר קיבלתי — חן-חן, שלום לכל!

ו

27.11.1943

יקירי!

בימים אלה נודע לנו על אשר נתחולל בשבוע שעבר בארץ — על ביקורה של משלחת ה„אהדה“ של השלטון הנאור ברמת-הכובש

ומפי הרדיו הבריטי על הסער בארץ וקרבותיה של תל-אביב בעקבותיו.

ארבע שנות-מלחמה לא לימדו את האדונים בירושלים אלא... את דרכי התנהגותו של האויב המשותף.

האם העלו על דעתם, בתכונם את מפעלם המלחמתי החשוב, מה ירגישו ויאמרו, לשמע הדברים, אלפי החיילים העברים אשר בצבא הוד-מלכותו?

וההרגשה המרה — עקב משפטי הנשק וה"מחמאות" על חשבונו של הישוב ושלנו, החיילים העברים — טרם חלפה!

— — —

ז

אלכסנדריה, 5.4.1944

יקירי!

במכתבי הקודם הבטחתי לכם לשוב ולכתוב כשאאגור מעט רשמים.

והנה מעט רשמים אגרתי: שעות מעטות בעיר-הבירה, תמונה פה נוף שם.

העיר — הן תוכרו: בעברי דרכה ארצה ראיתה מכוורת, מרופשת ורעה; הפעם לא היה לי חום וגם אינני חולה. על-כן שונה הפעם דעתי עליה. מה רב הניגוד שבינה לבין הערים הקטנות אשר בדרך. כמה אין היא הולמת את הארץ ואת תושביה. אם יוציאו את תושביה ממנה יפה תהיה העיר.

תושבים לה לארץ זו. כמה הסכיל עשות זה אשר החל בבכורות ולא כילה בבני-הזקונים!!!

אוצר אחד לה לארץ — הנהר הגדול על זרועותיו ורשת תעלותיו; יפות גדותיהן, מוריקות, מזהיבות בקמתן.

אם את זהב-הארץ וטובה לקחו אבותינו אתם בצאתם — מדוע השאירו כאן את הטוב והיקר שבה, את הנהר? הן כה היה מועיל לנו בימים אלה!..

היום הפסיק שר מזג-האוויר את תעלוליו, והנה יום-קיץ יפה — שמש טובה ורוח מרעננת.

אך הנה קוראים לי לארוחת-הצהרים, ועלי לחדול לפטפט. שלום לכם לעת-עתה ושלום לכל.

את ההודעה הרשמית שכחתי: הנני חי, בריא ושלם בכל אברי, אוכל לשובע ושותה לרויה.

מה החסרתי, אמא?

ח

קירני, 14.7.1944

יקירי!

במהנה-מרגוע על שפת-הים. סביב חומה תורכית. שוכנים אנו במצודה ממנה פרשו נציביה של הקיסרות העות'מנית את ממשלתם על רצועת-החוף צרה — בין ים לבין שרשרת-הרים ארוכה.

על כל צעד אבנים אכולות שנים, גשם ורוח, כתובות יווניות ורומיות, כותרות עמודים דוריות ויווניות — שרידי עיר יוונית-רומית

עתיקה. הנה ליד החומה יסודות-מקדש לאחד מאלי-האולימפוס, מדרגות ועזרה וחדר-מזבח, ולארכס קולונדה — כאילו ירדו כל אלה מתוך ספר-היסטוריה. הנה שברי עמודי-גרנית והריסות חומת-העיר ומגדל-המצפה.

מי החריב עיר זו? האם לא דרכו פעם על הריסותיה בחורים יהודים אשר לא למרגוע באו? אולי היה גורלה כגורל אותה עיר גדולה הרוסה אשר בשמה כל הארץ נקראת, בה נמצאה חקוקה כתובת באחת האבנים: "הקיסר טרינוס ציוה לבנות את העיר לאתר שהיהודים הרסוה"?!

שבוע אשב כאן — אתרחץ בימים, ארבוץ בחול; שבוע ללא מסדרים, חובות ומשמעת.

ואילו מכם אין כל אות-חיים!

ולבסוף בקשה קטנה: שלח-נא לי את ספרו של פרופ' פ' גרימזל. פיסיקה. חלק א'. שלום לכל.

ט

30.11.44

יקירי!

מכתב זה צריך להיות ארוך ומעניין יותר — ולא יהיה! אולם אני אינני אשם.

ביקרתי השבת ברומא — אותה עיר מפורסמת ומפוארת — בירת האמנויות. בכנסית פטרוס ביקרתי; בוטיקן, בה ניתנו תמצית היכולת וטוב-הטעם אשר לרנסנס וההולכים לאורו; בשרידי הבירה העתיקה — יד לגדולתה של הקיסרות.

אוכזבתי!

לא כרך, לא סגנון, לא טוב-טעם — ביתני-רוקוקו כהים בצד בנינים לבנים-אפורים ומכוערים; ערבובית צורות וסגנונות — בירתה של איטליה, זו של היום. אכן, כבירה כן הארץ.

כנסית פטרוס — היכל האיליות הנוצרית; רוב עושר, שלל-גוונים, פסלים, תבליטים, תמונות וקישוטים; יצירות-אמנות — מיעוטן משובח ורובן לא נקי ובלתי-ישלם; מעט הרמוניה, מעט מאד חוש-מידה.

כה הצטערתי.

הנה הקולוסיאום של אספסינוס (לא יהודי אחד נטרף בו בודאי לשעשועי עם רומא) והפורום — כה מעט מספרים שרידי הכתלים והשערים וכה עלובה צורתם!

שער-טיטוס מכוסה לבנים וטיח — אמצעי זהירות בימות-מלחמה — אי-אפשר לראותו.

את "משה" למיכל אנג'לו מצאתי בפנינת כנסיה לא גדולה; לפני ימים מספר הרסו את קיר-המגן שלו. מוזר היה לראותו — נביא אל נקם — מוקף מסגרת קדושי הנוצרים (עשויה ביד אמן אחר) ולהתבונן בו לקול תפילתם של כמריהם. מכל האלוהים והשליחים אשר ראיתי — מצאתיו אלוהי מכולם, נביא ומנהיג מכולם, שלם מכל אשר ידעתי.

ממנו לא אוכזבתי.

— — —

ערב יום-הכיפורים, 16.9.1945

יקירי!

אמש קיבלתי את מכתבו של אבא מ-28.8 ואת המכתב המצורף אליו. לא יום — ארבעה עברו מאז שלחתי לכם את מכתבי הקצר הראשון מגרמניה. לא מפאת חוסר פנאי ואף לא מפני אותה עצלות קצרות כתבתי. הפעם ברצוני לספר משהו ולא אדע היאך, ולא אדע מה.

והמעשה — מעשה בביקור במחנה שרידים יהודים — הגדול שבמחנות והראשון שנודמן לי לבוא בו: ברגן-בלזן. כאן חגגתי את ראש-השנה.

מקובל לספר על הזוועה; אותה לא ראיתי בעיני והמסופר אינו מועזע, המסופר ידוע זה כבר הוא הרחק מעבר לגבול המושג. מראה המחנה הישן — כברת-ארץ חרוכה, שרידי בנינים ומיתקנים פה ושם; כמה סוללות-עפר שטוחות, אשר עשבים עלו בהן ואשר שלטים קטנים בראשן: „5000 בערך“, „2500 בערך“ וכדומה וכדומה — אלה אשר נמצאו מתים ביום השחרור ואשר מתו באלפיהם בימים הראשונים לאחריו. ואפילו אותה חפירה ארוכה ופתוחה הקוראת ומחכה לנוספים שוב אינה מעמיקה ברשמה.

היתה זו אותה דרך-שיח אשר שחה לי נערה את סיפורה („כאן היה ביתי“, אמרה בפשטות, „בית-ישיב בשנים האחרונות“) — היא השאירה בי משקע זה. פשוט ומובן מאליו כפי שאיש מראה את ביתו, משקו או בית-מלאכתו: „כאן מתו, כאן עמדו בתור, כאן נשרפו...“ כאן היה נורא מאד ושם פחות נורא! — וכך סיפרה אחרת, „חניכת“ אוישוויץ-בירקנאו, על-אודות תאי-הגזים, סדר ההשמדה, על הקרמטוריום: „היו מכניסים חמישה-חמישה — אחד, שני, שלישי, רביעי, חמישי“, — בפשטות, כלא-הריד. ופלוני מוסיף ומספר — בדאכאו היה אחרת ואילו שם כך וכך.

המחנה אשר בו הם מתגוררים היום מחנה ס"ס היה, רחובות רחבים, בתים בהירים, וברחובות — גוער (10,000 יהודים במקום, כמספר הוזה — פולנים, הונגרים ורוסים); ילדות אשר גדלו במחנה האימה; נערות אשר בו התבגרו. בריאות, חיות ונעורים קורנים עתה מכל פנים: אביב. אל-נא תאמינו לי כי רק זאת ראיתי. ראיתי גם פנים אחרים — פנים מעוזים, אנשים אשר אבד להם שיווי-משקלם הנפשי, אחרים אשר טרם הצליחו לפרוק מעליהם את משא זכרונות-האימים. אלה ואלה עמדו בפתח תאי-הגזים ועל סף קברות-ההמונים. אלה ואלה רבצו בין האלפים האחרים אשר גועו בצריפים ובאהלים ואף-על-פי-כן החזיקו מעמד.

אנו הננו חוויה — הננו בשורה מעולם יהודי אחר; וכלפי עולם זה לא מעט עלבונות להם. יודעים הם כי לא נוכל להוציאם בכוחנו ולהביאם ארצה או למקום „טוב“ אחר; יודעים הם כי יכלתנו הכלכלית מוגבלת; אולם איכה יכולנו לחשות כה ארוכות — ששה חדשים עברו מאז השחרור, ששה חדשים ארוכים ללא כל בשורה וגילוי-ענין מצד הישוב! ישוב אשר לא מצא לנכון לשלוח מלה עברית מודפסת, ספר או עתון (ובברגן-בלזן שמעתי עברית רוטה ומצלצלת כאשר רק פעמים מעטות שמעתי בארץ) וכקוריו תצלצל העובדה הבאה: 25 אכסמפולרים של „דבר“ הומצאו לברגן-בלזן על-ידי... אגודת ישראל.

אכן, מעט חמימות הם מבקשים. יתמות אופפת אנשים אלה, המאמינים כה מעט באדם ובעולם, המפחדים להעלות על דעתם את הרעיון לחיות תמיד בין יהודים, כיהודים בין יהודים — הלא זה היה

פיוגי, 17.2.45

יודה משה היקרה,

שוב התכוונתי זמן רב ולא יכולתי בשום פנים להשיב על מכתבך, ועד שהתאזרתי עוז לכתוב לך סוף-סוף — רבות השתנה בעולמנו. הנה הרוסים עד לברלין עצמה התגלגלו; עבר-חלף לו החורף, הגיע האביב — האמיתי, האירופאי: אביב חמים, נעים, ואני — זקנתי בשנה תמימה (הרבה תודות על המתנה — העץ; לפני ימים מספר מצאתי שובל על כך באחד מספרי האנתולוגיה הרוסית) ואנו כאן משננים ולומדים, להיות צבא לומדים — „חניבעלים“ רוצים להפוך אותנו.

בימים האחרונים גרם יהודי איטלקי אחד לרעש רב: רב ראשי ברומא היה עד סוף ינואר; בתחילת שבוע זה התנצר לפתע „לאות הודיה לכנסיה הקתולית על עזרתה ומתן מקום-מחבוא ליהודים פליטי הנאצים“...

מחפיר, טיפשי, לא מובן! אינו דרך יבחרו להם אלה האלפים האחדים, אלה היהודים הרחוקים מיהדות, אשר נשארנו בחיים? אכן, „אם בארזים נפלה שלהבת“...

יא

4 במאי 1945

יקירי!

הנה שוב אין מלחמה בגיורה זו ודרום-אירופה כולה. בודאי שמחים אתם ואילו אני — אני מעט מצטער, עוד ימים מספר וגם בצפונה של אירופה תחדל מלחמה; קציני משטרת היטלר יהיו שם לראשי-ערים. משמרות ס"ס יוסיפו לשמור על מחנות-ריכוז בהם ישבו בודאי יהודים ואנטי-נאצים ובחוצות יטיילו אנשי „גסטפו“, משטרת ס"ס ו„היוט“ — רבבות רבות אשר הניחו את נשקם ורבים-רבים מהם יוכלו להתפאר בפני, כי כל איש מהם רצח ועינה והתעלל בבני-עמי — יותר מאשר אנו כולנו פגשנו בבני-מינו במשך כל ימי-המלחמה — — —

יב

11.7.1945

יקירי!

זה עתה שוב זרחה השמש. הקיץ בארץ זו — כאנשים בה: יום בהיר ושלושה סגרירים.

טיילתי מעט בימים אלה: צפונה, מערבה, ואף מעט מזרחה. האספר לכם על-אודות טיולי — על יפי גופה של הארץ? או שמא אספר לכם על האנשים בה. — אלה החולפים על פני למאות בוקר-בוקר, מחייכים ושוי-גפוש, חנפים ונוקשים, בהם נאצים מאתמול ובנות „היטלר-יוגנד“, קצינים גרמנים שהורשו (מי יבין בזכות-מה) לשוטט על-גבי אוטונועיהם וסתם אספסוף אשר לפני חדשים עוד הריע ועזר למנהיגיו ולכל תועבותיו ותעלוליו (יהודים לא היו באזור זה)? ואני גם לשנוא אותם איני יודע!

ה' תש"ח ינואר

הוי מחגולת-ההשמדה! חמימות הם מבקשים, על אף כל זאת, ומעט
הרגשת אחוה מארץ-ישראל.
כה חטוף היה הביקור, כה שטחי המגע עם מספר קטן כל-כך
של אנשים — — —
שלום לכל!

באוניברסיטה; משמרת שבועים לתלמידי מדעי-הרוח, משמרת
שבועים לתלמידי מדעי-הטבע, חליפות — „כדי לאפשר לתלמידי
האוניברסיטה למלא את חובותיהם...” בראשית השבוע הבא תתחיל
איפוא „חופשתי”, לשברעות הקרובים אצא לאימונים ותוכל לאמור
במלוא הכנות להורים, כי במשך אותם שבועות אימצא מחוץ לאזור
הסכנה. וייתכן כי לא אוכל לכתוב במשך שבועות אלה.

קיבלתי עבודה סמינריונית בסטטיסטיקה על הנושא „קליטת
העולים החדשים בהתישבות הקיבוצית”, סמכתי במידה רבה על החומר
שבמשרדך. אם יודמן לך חומר מתאים במשך הזמן — צייננא אותו
בזכרוןך עד בואי.

מבין אני כי הנך טרוד למדי גם בלי ענייני-אני, אולם אינני יודע
כל דרך אחרת להסתדר בלי לנסוע לתל-אביב אלא „על חשבונך”.
השלום לכל!

יד

1.1.1948

לאברהם, שלום!

שוב הופסקה התנועה להרצה צופים לאחר יריות אמש וחדלו
הלימודים עד לראשית השבוע הבא. גמרתי איפוא את לימודי ולא
אחדש אותם אלא בסוף ינואר. הלא שמעת על סדר-הלימודים החדש